

1. Indledning og baggrund

Med de demokratiske omvæltninger i Central- og Østeuropa og den revolutionære udvikling i Sovjetunionen befinder Europa sig for øjeblikket i en omdannelsesproces med få eller ingen fortilfælde i dets nyere historie. Der skal ikke bare udskiftes nogle normer og statsinstitutioner, men hele samfundsstrukturer skal ændres totalt. Det sovjetiske samfundssystem, der oprindeligt af mange – også i Vesten – blev set som en model for løsning af de sociale økonomiske problemer, der plagede Europa i den første halvdel af århundredet, har mistet sin legitimitet og tiltrækningskraft og demonstreret, at det var et socialt eksperiment, der kun kunne overleve, hvis det blev gennemført med magt.

Som en konsekvens af dette systems fallit er Warszawapagten under faktisk opløsning, delingen af Tyskland ophørt og Tyskland i fremtiden én demokratisk stat. Grundlaget for den hidtidige sikkerhedsorden karakteriseret ved Europas deling er dermed faldet bort. Det er dog ikke kun i Europa, at Øst-Vest-konflikten er under afvikling. Der er tale om en global tendens, som har ført til nye roller for USA og Sovjetunionen. Strukturen i det internationale system er i opbrud.

Den stabilitet, der trods alt prægede den europæiske scene under den kolde krigs senere fase, var i høj grad betinget af de to supermagters aktive tilstedeværelse i Europa, og der rejser sig nu det spørgsmål, om stabiliteten kan opretholdes, når de to magter begrænser deres engagement i Europa. Formår europæerne at skabe en ny sikkerhedsorden, der kan klare de udfordringer, som den nye situation vil stille dem over for? Risikerer vi ikke, at tidligere tiders rivalisering mellem større og mindre europæiske magter genoplives i takt med, at den sovjetiske trussel mindskes? De dramatiske udviklinger på den central- og østeuropæiske scene og i Sovjetunionen har i alle tilfælde ændret det politiske landskab på så afgørende vis, at vore forestillinger om vilkårene for europæisk sikkerhed må overvejes på ny.

2. Hvilken sikkerhed?

Den sikkerhedsorden, der udviklede sig i Europa fra 1948 til 1989, blev i udpræget grad et *militært* arrangement, der byggede på eksistensen af to mod hinanden rettede militærblokke og på afskrækkelse med frygtindgydende kernevåbenarsenaler. Debatten om »sikkerhed« kunne på den baggrund ikke undgå at blive meget militært betonet. De værdier og institutioner, der skulle forsvares, blev ikke altid i samme grad genstand for opmærksomhed og analyse.

I de allerførste år af efterkrigstiden spillede sikkerhedspolitikken ikke-militære dimensioner dog en hovedrolle: det gjaldt om at indgyde de trængte vesteuropæiske regeringer håb og modstandsevne og på lidt længere sigt at skabe stabile politiske, økonomiske og sociale forhold i deres kriseprægede samfund, så de kunne modstå den udfordring, der udgik fra Sovjetunionen og den kommunistiske bevægelse.

Dette aspekt af sikkerhedspolitikken var en levende realitet for de vestlige politikere, som skabte Marshallplanen og efterkrigstidens vestlige forsvarsalliancer (Vestunionen 1948 og Atlantpagten 1949), ligesom det lå bag den amerikanske støtte til de vesteuropæiske integrationsplaner i disses indledende fase. Heri lå også en bestræbelse for gennem økonomisk samarbejde og integration over et bredt felt at opnå en udsoning mellem de vesteuropæiske lande og gøre en ende på deres indbyrdes rivalisering.

I de vestlige lande opererede man, efter at en intern stabilisering var opnået i begyndelsen af 1950'erne, med et relativt snævert sikkerhedsbegreb, hvor sikkerhed i overvejende grad blev ensbetydende med *fraværet* af trusler udefra mod staten, dvs. i første række mod centrale nationale værdier såsom statens suverænitet og territoriale integritet, det politiske systems autonomi og befolkningens fysiske vel. Sikkerhed defineredes desuden som evnen til effektivt at kunne *afskrække* en fjende fra at true de nævnte værdier.

Vigtigt blev derfor opbygningen af et forsvar, der kunne afskrække en mulig modstander, samt alliancer eller aftaler, der kunne øge afskrækkelsens omfang og troværdighed. I til-